

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐԵՅԻՇԱՏԱԿ Տ. ՊՕՂՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱԴԻԻԱՆԱՊՈԼՍԵՅԻՈՅ

Տեսցուք այժմ թէ զի՞նչ գործեցան ի Թաղաւորեալ քաղաքի անդ, յաւուրս պատրիարքութեան Պօղոսի եպիսկոպոսի: Ի սմին ժամանակի ժողովուրդ Հռոմէական Հայոց համարձակութիւն գտեալ նեղէին եւ չարչարէին վհայկազուն ժողովուրդս ուր ուրեք եւ գտանէին, ի քաղաքս եւ ի Վիւդս, նախատելով եւ արհամարհելով զազգ, եւ զեկեղեցի մեր «գոմ» անուանէին եւ «ախոռ ձիոց», եւ զեկեղեցականս կոչէին «խարբեայա եւ ստախոսս, հերձուածոց եւ հերետիկոսս», որովք զբազմաց որդիս յորդորելով եւ համոզելով որոշէին ի ծնողաց իւրեանց, զեղբայր յեղբօրէ եւ զկիին յանէ իւրմէ օտարացուցանելով. եւ զորս միանգամ որսային, խրատէին ի սղառ հեռանալ ի հաղորդութենէ Եկեղեցւոյն Հայոց, իբրեւ անթողլի մեղս իմն համարելով: Եւ իբրեւ այս այսպէս լինէր, ի բազում քաղաքաց սկսան աղաղակք եւ զիր բողոքոյ հասանել ի պատրիարքարան, զի Պօղոս Պատրիարք հնարս գտցէ բառնալ ի միջոյ զանբուժելի ախոս: Ընթերցեալ Պօղոս զայս ամենայն զրեանս, ոչ կամեցաւ լուել ի սպառ, այլ ի նոյեմբեր 9 1816 ամի սկսաւ խորհել ընդ իշխանաւորս ազգին եւ հրաւիրեաց ի պատրիարքարան զերեւելիս միւս կողման, որք էին՝ Տիւզեան Գրիգոր Զէլէպի, Աբրկեան Պօղոս, Կարենցի Աստուածատուրեան Մատթէոս, Տալուտեան Անտոն եւ Թնկրբեան Յովսէփ:

Եհարց Պօղոս. «Զի՞նչ է պատճառն այսր բաժանման եւ վնասուց, ո՞չ ապաքէն միեւնոյն ազգ եմք, միոյ սուրբ Եկեղեցւոյ ծնունդք, զմի եւ զնոյն սուրբ հարս հեղինակ ուղղափառ հաւատոյս մերոյ ունիմք, զսուրբ Լուսաւորիին եւ զսուրբ Ներսէս Շնորհալին, եւ ահա զբեանք նոցին Յաճախապատումն եւ Ընդհանրական դօրհանապաղ պաշտին յեկեղեցւոյ մերում, եւ զոր ինչ ընկալաք յերից Սուրբ Ժողովոց եւ ի սուրբ հարց մերոց» զնոյն անխախտ պահեալ եմք հաւատարմութեամբ: Արդ, ընդէ՞ր կարգաւորք ձեր ջանան թիւրք զազգս մեր, օտարացուցանել եւ բաժանել յեկեղեցւոյ մերմէ, եւ այսր ամենայնի խռովութեան եւ չարեաց ճգնին լինել պատճառ: Առ այս պատասխանի ետուն եւ ասեն. «Մեզ եւս ընդունիմք զսուրբ Լուսաւորիին եւ ըրդ Ներսէս Շնորհալին, եւ ամենայն բանք նոցին ուղղափառութիւն են»: Յայնժամ ասէ Պօղոս Պատրիարք. «Այդ իսկ են սբանչելիք, զի մեք եւ թէ դուք միաբան ընդունիմք զսուրբ հարս եւ այսու ամենայնի վիճիմք ընդ իրեարս. ուստի եկայք քննեսցուք թէ նախքան բաժանին ձեր ի մէնը, զի՞նչ դաւանութիւն ունէր Ս. Եկեղեցին մեր եւ այժմ զի՞նչ դաւանի. եթէ զկնի նոր ինչ մուծեալ եմք ի հաւատս մեր, ցուցէք եւ վկայեցէք, եւ մեք զիտուցուք եւ ուղղեացուք զմեզ: Այս թէ ոչ՝ զի՞նչ է զի այս չարիք եւ զբարոտութիւնք յառաջ գան ի ձերոց կարգաւորաց եւ զիմա՞րդ կարասցուք լուել»:

Պայման եղին ի ժողովի անդ գրել յամենայն քաղաքս զի սիրով եւ

խաղաղութեամբ վարեցին Հոռովակական Հայք ընդ Հայոց, մինչև աստ ինք-
կանք տացեն զպատասխանի։ Բայց առաւել եւս յաճախեցին խռովութեան ա-
ռիթք եւ աղղի աղղի զրպարտութիւնք եւ վնասք, մինչև եւ զեկեղեցիս մեր
փութային դրաւել եւ յափշտակել ի Գաղատիա եւ ի Տրապիզոն, եւ այս ամե-
նայն զլուծիւնք հասանին առ Պօղոս Պատրիարք։

Վերստին կոչեաց Պօղոս զիշխանս նոցին, որք էին՝ Գրիգոր Ձէյլպի
Տիւղեան, Կարենցի Մատթէոս, Խըլճեան Անտոն եւ Թնկրբեան Յակոբ։ Եւ ի
Ժողովին եցոյց նոցա զդանպատանաց Թուղթն, եւ ընթերցան զա-
ղետայի դործն եւ զմահառիթ վնասն որք լինէին ի Հոռովակական Հայոց ի
քաղաքս բաղումս. որոց ընթերցեալ իրաւունս ետուն պատրիարքին, բայց
խնդրեցին երթալ խորհել եւ տալ նմա զպատշաճ պատասխանին։

Գնաց Պօղոս Պատրիարք ի գիւղն Գուրու Ձէյմէ ի պատրիարքարանն.
ի 15 Յունիսի կոչեաց զվերոյիշեալ իշխանսն եւ ստիպեաց զնոսա զի պատրա-
տեսցեն եւ զայցեն տալ ինքեան պատասխանի. եւ նոքա խնդրեցին համբերել
եւ տալ միջոց վաթսուն աւուր, որպէսզի խորհեացին ընդ իրեարս եւ լրումն
տացեն պատասխանոյ հարցուածոց պատրիարքին։

Եւտ վաթսուն աւուրք կրկին հրաւիրեաց պատրիարքն զնոսա եւ եկին
միայն Գրիգոր Ձէյլպի Տիւղեան եւ Կարենցի Մատթէոս աղայն եւ մնացին ըն-
կերաց իւրեանց, բայց նոքա ոչ եկին. վասն որոյ եւ նոքա տրտնջիլով զնոցա-
նէ խնդրեցին ի պատրիարքն յառաջիկայ Ուրբաթի Ժողովս առնել եւ ի նոյն
ատենի զոր ինչ արժանն է խօսել եւ տալ պատասխանի։ Իսկ Պօղոս Պատրիարք
կամեցեալ յայտ առնել զայս ամենայն աղղի մերում, արար Ժողով մեծ ի 17
Հոկտեմբերի. կոչեաց զբաճանայն եւ զիշխանսն եւ զյիշխողոս անձինս յամենայն
արհեստէ, եւ յայտ արարեալ զամենայն որ ինչ մինչև ցայն էին խօսակցու-
թիւնք, էառ բացարձակ հաւանութիւն ի Ժողովոյն տնօրինել զամենայն բոս
իւրումն խոհեմութեան, եւ օրհնեալ զնոսա արձակեաց զամենայն։ Ապա յա-
տուկ հրամանադրով իւրով կոչեաց ի Հոկտեմբերի 23 զերկուց կողմանց իշ-
խանաւորս ի պատրիարքարանն Գուրու Ձէյմէի, եւ ի նմին ստենի արար զայս
ստեղծարանութիւն (1817), որ սկսանի այսպէս. «Հոգին սուրբ, որ է աղղիւր
սիրոյ եւ խաղաղութեան, տացէ մեզ խորհել զհաճոյսն իւր եւ ձեզ լսել եւ ի
դորձ զնել, որպէսզի բարձցի ատելութիւն եւ խռովութիւն ի պայծառութիւն
աղղիս լրութեան»։ Եւ ապա զրեցու կոնդակ, յորում որոշեցան յերկուց կող-
մանց արք երեւելիք խօսիլ ի գրոց ի վերայ հաւատոյ եւ դաւանութեան (Տե՛ս
ի գիրս Աւետիս Պէրպէրեան, երես 85)։

Արդ, ի կատարել պայմանադրեալ քսան աւուրք զոր նոքա խնդրեցին,
բոս սեփական սովորութեան իւրեանց յանհոգս կային, ոչինչ բան եւ լուր
պատրաստութեան իւրեանց ծանուցանէին մերոյն կողման։ Իսկ պատրիարքն
ի ձեռն Աղնաւորեան Կարապետ ամիրային աղղ արար նոցա ինչ՝ ահա անցին
պայմանեալ աւուրքն, հրամայեցեն ի կատարումն գործոցն, զոր ի մեծա-
հանգէս Ժողովին զաշնադրեալ ուխտիւ յանձն առին։ Բայց վերստին խնդրե-
ցին ի պատրիարքն, զի թէ հնար է գրով յայտնեցեն զմիտս իւրեանց։ Ընդ
այս բնաւին ոչ հաճեցեալ պատրիարքին, զրեաց առ նոսա թէ՛ «կամք իցեն
ձեզ, փութաւնիք օր յառաջ ի կատարումն գործոյս. բայց գրութեամբ խօսա-
կից լինելոյ չունիմք հրաման, զի ոչ կամիմ զվիճարանութիւն, վասնզի ան-
թիւ վիճարանութեան զիրք մինչև ցայժմ ոչինչ զօրեցին բառեալ զերկպառա-
կութիւն աղղիս. մի խօսեցի գրիչ ի ձեռն, այլ լեզու ի բերան յանդիման
ամենեցուն, զի եւ զայս պահանջէ բան հաւատոյ, համարձակ խօսել եւ յայտ-
նել ունկնդրաց զճանաչողութիւն սրտի եւ մտաց»։ Ընթերցեալ իշխանաց նո-
ցին զգրութիւն պատրիարքին, յորդորանօք եւ սպառնալեօք չեղեն բաւական

առաքել զկարգաւորս իւրեանց ի պատրիարքարանն առ ի յայտնել զուղղափառութիւն հաւատոյ իւրեանց, զոր պահանջէին ի մէջը. ուստի եկեալ առ իշխանապետս մեր ի շուկայն ի սենեակ նոցին, սկսանին դանդաւառօք ամբարտաւանել զկարգաւորս իւրեանց ասելով. «Նոքա բնաւին ոչ կամին զսլ եւ երեւիլ ստաջի ձեր եւ երես տո երեսո խօսել. Տէր հաստուցէ նոցա զորժանն: Ուստի զոր ինչ կամի պատրիարքն առ մեզ արասցէ, պատրաստ եմք ի բռնսս, ի զոսնս եւ յայլ ինչ եւ իցէ պատիժս տառապել»:

Զայս լուեալ պատրիարքին եւ զայրացեալ յոյժ ընդ արհամարհութիւն եւ զանցառութիւն նոցին, գրեաց առ ամենայն արհեստաւորս յերկուց կողմանց միանգամայն ժողովիլ ի պատրիարքարանի: Եւ այս փրջին ժողով եղիւ ի Դեկտեմբերի 12, ուր գումարեալքն էին սուելի քան զյիսուսն թուով ի նոցանէ յիւրաքանչիւր արհեստէ: Եւ սկսաւ յատենարտութեան իւրում խօսիլ աշխատական բարբառով առ ի զիւրաւ իմանալ նոցին, եւ պատմեալ զամենայն որ ինչ մինչեւ ցայն վայր անցեալ քանք եւ կոչմունք եւ հրաւէր սիրոյ, սկսաւ ապա զանդաւառօք խօսիլ զպատմամբութենէ նոցին եւ խնդրել ի ժողովոյ զպատասխանի. զոր լուեալ նոցա որք էին ի ժողովին ի կողմանէ նոցին, սկսան ազգապէս միաբան եւ ասել. «Իրաւունս ունիս, հայր սուրբ, զոր ինչ կամիս առնել ընդ նոսա, զի դու յօղուտ ազդիս փութացար մինչեւ ցարդ տընել եւ աշխատել, եւ նոքա հղծանին եւ խոչնդոտն լինել քեզ Վաստակեցան եւ վաստակին»: Եւ քաղումք ի նոցանէ սկսան արտասուել առաջի պատրիարքին, զոր տեսեալ միաշնոց ցաւակից եղին ընդ նոսա եւ պատրիարքն օրհնեալ զնոսա, արձակեաց զամենեւեան խաղաղութեամբ ի տեղիս իւրեանց: Իսկ նոքա գնացելք եւ իւրաքանչիւր արհեստաւորք առաւձինն ժողով արարեալք ի տեղիս իւրեանց, պատմէին մի առ մի զամենայն զոր յուսան ի պատրիարքէն, եւ յորդորելով զմիմեանս ժողովին առաւել քան զերեք հարիւր հոգիս ի Բերա Երբորդութեան եկեղեցւոյն Լատինաց, եւ կոչին անդ զկարգաւորս իւրեանց, զի խօսեցին եւ հարցցին թէ ո՞ւր փախուտ տան ի դնալոյ եւ վասն ի խօսելոյ ընդ գիտնական վարդապետս Հայոց: Բայց ի սաղորելոյ կարգաւորացն սպասաւորք եւ քահանայք եկեղեցւոյն արտաքս վասնն զնոսա բրտնութեամբ եւ զանիւ, ասելով թէ այս եկեղեցի է Լատինաց եւ չէ ձեզ տեղի գումարելոյ եւ խորհուրդ առնելոյ: Եւ նոքա պատասխանի տան աղաղակելով եւ ասեն. «Յորժամ նուէրս պահանջէք ի մէջը, եկեղեցին մեր է տուէք, եւ ի պահանջել հարկին խորհուրդ առնելոյ արտաքս վանէք զմեզ յեկեղեցւոյն. զի՞նչ այս քրիստոնէութիւն, որպիսի՞ հոյսութիւն, եւ զի՞նչ անիրաւ գրկողութիւն է զոր առնէք ընդ մեզ»: Եւ քանդի բաղժութիւն ժողովրդեան մնաց արտաքս եկեղեցւոյն եւ անձրեւն նեղէր զնոսա առ ժամն, անհարացեալ նոցա գնան ի տուն պարոն Աթանասի գրադրին Տիւզեանց. եւ ի ժողով դումարեալ տան բերել անդր զկարգաւորս իւրեանց քառասնեւ չափ, եւ սկսանի ժողովն աղաղակել եւ ասել. «Ո՞ր ապաքէն դուք էք որք զօր ամենայն նախատին ծառունս զնելով ի վերայ ազգին Հայոց պախարակէիք զնոսա, եւ հերձուածողոս եւ հերետիկոսս ճանաչել զնոսա հրամայէիք մեզ. եւ հաւ կոչէ զձեզ ազդի ո՛չ իշխանութեամբ եւ բարկութեամբ, այլ՝ սիրով եւ հանդարտութեամբ. ընդէ՞ր ոչ երթայք ապացուցանել, զի յայտնի արասջիք զձեմարտութիւնն. ո՞չ ապաքէն եւ պաշտամանց ձերոց պայման զայս պահանջէ, զի եւ մահ կացցէ ձեր առաջի՝ չէ պարտ ձեզ խուսափել, այլ զմահ յանձն առնուլ վասն հաւատոյն Քրիստոսի: Արդ ահա չիք մահ եւ ոչ երկիւղ ինչ, այլ սէրն Քրիստոսի կոչէ զձեզ, ընդէ՞ր զանգիտէք. մեք աշխարհական մարդիկ եմք եւ որդւոց եւ բնունանաց ասէր, եւ ոչ կարեմք ի պատճառս մեր անկանիլ ի փորձութիւնս եւ ի տուգանս»: Զայս եւ սոցին նման բանք խօսին ժողովուրդք ընդէ՞ր կարգաւոր-

բաց իւրեանց, եւ անհնարին սրտմտութեամբ ելանն եւ զնան ի տունս իւրեանց :

Իսկ նոցա յոսացեալ ընդ այս սատանայական քինու, եւ վրէժս առնուլ կամեցեալ ի Հայոց, ի ձեռն շարագրգիւս ե քուտ արանց թիկնապահնից իւրեանց Լատին քուսանայք, ամբաստան ինչին զուգլէս մերմէ առ փոխանորդն Գափուտան վաշալին, որպէս թէ ժողով արարեալ Հայոց կոիւնցին զեկեղեցին Լատինացւոց եւ առաջագրեալ են նաեւ կոիւն զպալատ դեսպանին յայսմ պիշեբի: Եւ նորա հաւատացեալ, բազմութեամբ զօրաց իւրոց զայ ի նմին պիշեբի եւ յանկարծուտ մտանէ ի Ս. Երրորդութեան եկեղեցին մեր ի Բերա, որպէս թէ անդ գումարեալ իցեն Հայք. եւ ոչ զոք գտեալ, այսր անդր հարցուիորձ առնէ եւ քննէ զի սուտ են րանք նոցին բոլորովին եւ զուր զրպարտութիւն. դառնայ ի տեղի իւր զայրացեալ: Լուեալ զայս խորդախութիւնն նոցին պատրիարքին եւ ժողով արարեալ ընդ իշխանս ազգիս, վճռեցին լուի առ ժամն, ոչ խօսել ինչ, այլուժ ժամանակի թողեալ զկարեւոր զայս դորձ սիրոյ եւ միաբանութեան. եւ մնաց այսպէս անկատար, որ ամենեցուն փափաքելին էր տեսնել մարմնոյ աչօք զկատարումն այսր աստուածահաճոյ փափաքանացս եւ գործառնութեան:

Մ Ա Ս Ն Զ

Օսմանեան պետութեան փողերանոցի պաշտօնն ժառանգեալ էին յորդուց որդի Տիւղեան գերդաստանն: Իսկ յաւուրս Պօղոսի Պատրիարքի 1819 թ 29 Օղոստոսի աղետալի իմն պատահեցաւ դիպումս, քանդի Հայէթ էֆէնտի՝ ուխտեալ թշնամի քրիստոնէից, պատուակաւ հաշուոց փողերանոցի իւր պարտապանս եւ անհաւատարիմս ի դանձն արքունի, ետ բանտարկել զնոսա զի տացն զհաշիւն: Յիշխանաց մերոց ոչ ոք համարձակեցաւ մերձենալ առ նոսա թէ՛ զրամով եւ թէ՛ երաշխաւորութեամբ: Նախարարք բացին գտունս եւ մերձաւորաց նոցին, հանին ի վաճառ պինչս նոցին, եւ տեսին ի տունս ամենեցուն յատուկ սենեակս պատարագամատոյց խորանի, որ ընդդէմ էր կանոնաց առանց հրովարտակի եկեղեցի կանգնել: Վասնորոյ զզգեստս պատարագի եւ զպատկերս եւ զայլ անթիւ սրբութեան զորս գտին անդ, զամենեսին առաքեցին առ պատրիարքն մեր, որք էին եօթն բեռինք, եւ պատուիրեցին իբրեւ ի դին նոցա հաւաքել ի Հոռովմէական Հայ ժողովրդոց դրամս հազար քսակ եւ տալ ի փողերանոցն արքունի. եւ նա արար:

Եւ ի 4 Հոկտեմբերի յաւուր տօնախմբութեան 72 աշակերտացն Գրիստոսի, բարեխիշատակ երեք եղբարքն զլիստեցանս առաջի մեծի դրան արքունի պալատին, եւ միւս եղբայրն Միքայէլ եւ հօրեղբորորդի նոցին Մկրտիչ կախեցան ի պատուհանէ ծովեղբեայ յարկի իւրեանց յեէնի Գիւղ: Ողբաց ազգն համօրէն ընդ մահ պալազատացս: Այլ ի Գանտիլլի, ի տան Անտոնի Տափուտեան խնջոյս կազմէին Թնիլլեան Յակոբ եւ Յովսէփ, Գլընեան Գրիգոր եւ այլ հարազատ որդիք Գոլլանեան քահանայից: Իսկ մնացեալ երեքին եղբարք նոցա, Կարապետ, Յակոբ եւ Պօղոս աքսորեցան ի Կեսարիա, եւ Ալեքսանեան Յովհաննէս՝ քեռայրն Տիւղեանք եւ երեք եղբարք նորա՝ ի Նիտէ, Չամշեան Յովսէփ ի Միտիլլի կղզի, Մարիանէ՝ կին հօրեղբոր Տիւղեանց՝ ի Հոռոս, Թընկըբեան Յարութիւն եւ Աթանաս՝ ի Կիպրոս եւ Հ. Ստեփաննոս վարդապետն, որ դատու ի նմին պիշեբի ի տանն Տիւղեանց, աքսորեցաւ յիլիմիա:

Բացաւ պատրուակն դադտնի եւ ակնյայտնի ծանուցաւ տէրութեան թէ անձնիւր Հոռովմէական Հայք ունին ի տունս իւրեանց զեկեղեցիս, եւ չեն

ընդ Հայս միաբան: Ուստի սաստիկ հրաման առաքեալ առ Պատրիարքն Պօղոս բառնալ զայս բաժանումն, զի մի է մեզ, սաէ, ծառօթ ազգն ողջոյն, եւ զոր անհնազանդ գտանին ինքեան ծանուցանել ի Դուռն:

Արդ, արքունի ճարտարապետ Գրիգոր եւ Պէղծեան Յարութիւն, որ առաջնորդութեամբ Գրիգորի յաջորդեալ գտեղի Տիւղեանց ի փողերանոցն, սոքա անգուցական սիրելիք էին միմեանց, միասիրտ հուան յայս գործ եւ. քաջ խելամուտ էին անցից եւ մտաց երկուց կողմանց եւ զիտէին թէ բանակութիւն հովուաց եւ առաջնորդաց է, որ զպարզամիտ դառննրս միակ հօտին Քրիստոսի ի միմեանց հաղորդակցութենէ խորհեցուցանեն: Վասնորոյ փոյթ կալան ազգասէր բարոյիք եւ երկելիք սրտիւք յեկեղեցւոյն Քրիստոսի զերկպառակութիւն բառնալ: Եւ նախ թախանձին զպատրիարքն մեծի մարաքսդաքին Պօղոս Արքեպիսկոպոսն քաջախորհուրդ զի հովուական ցարդին յուշիկ ի բաց խրտուցեկոցն զհետ ընթացի, մեղմաձայն սուրիսցէ, ի չթուռն բարբառեցի, սրինդ հարկանիցէ՝ դարձուցանել զնոսա ի հօտ իսաւանց իւրոց:

Արդ, վերոյիշեալ արքունի ճարտարապետ Գրիգոր եւ Յարութիւն Պէղծեան հայրենասէր իշխանքս խորհրդակից իւրեանց գտին զձանիկ սեղանաւոր եպարքոսին, եւ զհաճի Յովհաննէս եւ զՅարութիւն եւ զՅակոբ Մանանեան, այլ եւ սաստկութեամբ բանից սպառնացան Աղնաւորեան Կարապետին, որ համախօ էր պատրիարքին, զի անխաղախ յիցի ի բանս, եւ ի զյլաւորել զազգային միաբանութիւնս ամենայն հաւատարմութեամբ տնօրինեցէ: Ի սոյն միտս եւ ի խորհուրդ քաղումք ի բարեխիտաց սղղիս վառեալ էին բարենախանձ փութով:

Յամսեանն Յունուարի 1820 ամի խորհրդոց իշխանաց մերոց պատրիարքն կոչիւր մի առ մի ի Հռոմէական Հայ ժողովրդոց գերեւելի իշխանս եւ զմիջակային արհեստաւորս եւ առաջարկէին նոցա զբան միութեան: Եւ զի ահ սաստիկ պաշարեալ էր զնոսա, բազումք գային ի հաւանութիւն եւ ստորալքին զսոյսմանադիրն, որ ունէր օրինակ զայս. «Ի Սրբոյն Գրիգորէ Լուսաւորչէն մերմէ սկսեալ մինչեւ ցարդ, եւ այլն: Ի հաստատութիւն այսր զոլջամիտ դաւանութեանս յօժարամիտ կամօք կնքեցի եւ ստորագրեցի եւ... (այս ասուն):»:

Եւ ինդ առաւօտն Գրիգոր զայժա հաճի Ձէլչլի, ձմանիկ, Մանանեան Յակոբ եւ Աղնաւորեան Կարապետ առին զթուղթն զայն եւ զնացին ի պատրիարքարանն. տարան ընդ ինքեանս եւ զԳրիգոր մարտապետն, զի եթէ մասն բանից թղթոյն դէպ ինչ լինիցի՝ խօսեցի: Մտեալ իշխանաց տո պատրիարքն, պատմեն նմա զխորհուրդ իւրեանց, յետոյ յերեւան հանեն զթուղթն զոր ի զիշերի գրեալ էին, ուր իբրեւ յաղագս բղիւման Հոգւոյն Սրբոյ եւ յիրգւոյ բանք եղեն. սաէ Պատրիարքն. «է՞ ոք ի հարց մերոց սրբոց այդպէս զրեալ կամ բացատրեալ. եւ ընդունիմ եւ ասեմ թէ Հոգին Սուրբ հոսի ի Հօրէ եւ յիրգւոյ, կամ առնու ի Հօրէ եւ յիրգւոյ, զի բղիւման նշանակէ զծաղումն առաջին սկզբունէ, եւ յաջեմ լինին յերրորդութեանն երկու սկզբունք. նա զի Լատինք Հոգին քրօշտի ասեն, որ նշանակէ Հոգին յառաջակայի կամ հոսի կամ առնու եւ ո՛չ թէ բղիւի: Ուստի եթէ Լատինք բղիւի ոչ ասեն, զմեզ ընդէ՞ր ստիպեն բղիւի ասել: Ապա որպէս ասացեալ են Ս. Հարք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, զնոյն ասեմ եւ ես ըստ նոցին բառից, որպէս ասացեալ է եւ Շնորհաւոր սուրբ հայրն մեր, թէ՛ ի Հօրէ բղիւման Հոգւոյ ոչ քննեցան, եւ հոսման յիրգւոյ տուումն ոչ առեցան: Չայս աշխարհ ընդունիմ եւ ասեմ, եւ այլովք բառիւք ոչ կարեմ քացատրել եւ չունիմ հրաման առաջի բղիւի բառին զնոյն իրարուն եւ յիրգւոյ, զի հաւատամ ես թէ Հոգին Սուրբ բղիւի ի Հօրէ եւ առնու յիրգւոյ, ըստ Սուրբ Շնորհաւորոյն, որպէս սաէ. բղիւման Հօր անքննաբար,

առողջ յմրդւոյ անճառաբար: Զայս գիտեմ ես եւ զայս հրամայեմ զրել: աւելի ինձ բացատրել արժան չէ»: Զայս հրահանդ առեալ նոցա, առաքեցին զվարժապետն յնէնի Գապիւս առ Հ: Մեսարոփը պատմել նմա զհրաման պատրիարքին, զի այնու եղանակաւ լրացուցեն զխօսս իւրեանց, եւ մի բնդուանայ վէճք լինիցին: Որոշեցան Արքայիան վարդապետք եւ Հայ վարդապետք ի վերայ բառից եւ բանից հաւատոյ, զի Արքայիանք վիճէին ի վերայ հինգ խորհրդոց: Նախ թէ՛ Քրիստոս ունի զերկուս բնութիւնս, զերկուս կամս եւ զերկուս ներգործութիւնս: երկրորդ՝ թէ՛ Հոգին Սուրբ բոլոր ի ձորէ եւ յմրդւոյ: երրորդ՝ թէ՛ Հոգիք զղջացեալ եւ խոստովանեալ մեղաւորաց զնան ի կայանս քաւարանին, եւ անդ գտանեն զներումն շնորհօք սուրբ պատարագին եւ զնան յարքայութիւն: չորրորդ՝ թէ՛ Պետրոս գլուխ է առաքելոց եւ զնոյն գլխաւորութիւն ունին յաջորդք նորա ի յաջորդս առաքելոց: հինգերորդ՝ թէ՛ վերջին օծումն է խորհուրդ Ս: Եկեղեցւոյ, և պարտ է առնել զայն ի ծանր մահամերձ հիւանդս:

Ի վերայ հինգ խնդրոցս այսոցիկ եղեն բաղամբնին վէճք իբրեւ զամիսս երես: և այսպէս յետ բաղամագիմի բանից վիճմանց և հակառակութեանց, զկնի երկց ամսոց բանախօսութեանց եւ ժողովոց, հաճութեամբ եւ հաւանութեամբ երկոցունց կողմանց եւ միաբան խոստովանութեամբ ստորագրեցին ամենեքեան: Եւ ընդ առաւօտն իշխանապետքն աստուածասէրք տարան զսահմանագրութիւնն առ պատրիարքն եւ նա մի առ մի քննեալ զամենայն հաւանեցաւ եւ ինքն եւս ժողով արարեալ եպիսկոպոսաց, յորս էր եւ աստուածընտիր կաթողիկոսն Սսոյ Տէր Կիրակոս, եւ վարդապետաց եւ քահանայից, եւ ամենայն երեւելի անձանց արուեստաւորաց, եւ ի ժողովին այնմիկ արարեալ աստեալաբանութիւն իմն սքանչելի, ընթերցաւ ի լուր ամենեցուն զսահմանագրութիւնն զայն, եւ մի առ մի բացայայտեալ, կնիքս պահանջեաց ի նոցանէ յամենեցունց: Անդ էր տեսանել զանպատմելի ուրախութիւն սրտի ժողովուրդն ամենեցուն եւ զբաղցր արտասուս փափաքելի սիրոյ եւ խաղաղութեան, յոր վառեալք աստուածային սիրով յօժարեցան եւ ստորագրեցին ամենեքին՝ կրօնքով զսահմանագրութիւնն, եւ խնդրեցին զի տպեցի այն ի յիշատակ յաւերժական սիրոյ եւ մնացէ հաստատուն ի մէջ ազգիս: որ եւ յետոյ միաբան խորհրդով իշխանապետաց ազգիս տպեցաւ եւ կոչեցաւ «Հրաւեր Սիրոյ» եւ վերջն կնքեցաւ կնքով Պօղոսի Պատրիարքին, եւ այնպէս տարածեցաւ բնդ սամենայն աշխարհ:

Արդ, զօրինակ սահմանագրութեան այնորիկ բարեք վարկայ զննյ աստանօր, զի ծանիցին թէ ոչ նորոգ եմուտ ի մեզ ուղղափառութիւնն, ու զոր ի սկզբանէ ունեալ եւ անփափան պաշտեալ յեկեղեցիս մեր, նոյնիսկ այն է, զոր եւ անփոփոխ ունիմք եւ պահեմք ի սպառ (Տե՛ս ի գիրս Պերպէրեան, յէջ 122):

Մ Ա Ս Ն Է

Բայց յետ այսր յաւելին Արքայիանք զերիս այլ եւս խնդիրս յարարողութեանց սակի եւ ասէին թէ պարտ է զսոսա եւս ուղղել, զի բոլորովին չահեցին միտք ժողովրդոց իւրեանց, եւ մի նեղեցէ զսոսա խիղճ մտաց իւրեանց ի գալ յեկեղեցիս Հայոց: որովհետեւ այնպէս էին նոքա ուսեալք եւ զիտացեալք, թէ՛ այն երեքին արարողութիւնք զորս առնեն Հայք հերետիկոսական ինչ իցեն, եւ էին այսոքիկ: Նախ՝ ո՛չ երգել զնզովն Լեւոնի եւ ժողովոյն Քաղկեդոնի յեկեղեցական պաշտամունս մեր, ի շարականէ եւ ի ձեռնագրութեան զրոց բառնալով: երկրորդ՝ ո՛չ յիշել ի պատարագի զանուանս Յովհանն

նու. Որոտնեցւոյն, Գրիգորի եւ Մովսէսի Տաթեւացեաց. երրորդ՝ ընդունիլ զամենայն ուղղափառական եւ սուրբ ժողովս սրբազան Հարց, զորս արարեալ են ի պէս պէս դարս ի Զաղիսումն աղանդոց բազմադիմի Հերետիկոսաց: Պօղոս Պատրիարք ոչ իշխեաց զայս փոփոխութիւնս առնել ինքնիշխան Հրամանաւ իւրոյ, պատճառելով թէ սոքա հնացեալք եւ արմատացեալք են յազգիս, եւ իթէ փոփոխեցուք դոստա, զուցէ զայթակղութիւն եւ խռովութիւն ծագեցի ի մէջ Հասարակութեան ազգիս. մինչեւ ցայս վայր նա այսպէս է ուսեալ եւ լուեալ: «Արդ, ոչ կարեմ, ասէ, փոփոխութիւնս ինչ առնել ի պաշտամունս մեր ես ինքնին, միայն Հրամանաւ իմով եւ կամեցողութեամբ»: Այսմ թէպէտ բազմօք Զանացին իշխանք մեր լինիլ ընդունելի եւ ի գործ դնել, այլ ո՛չ կարացին Հաւանցուցանել զՊօղոս Պատրիարք, «զի, ասէր, թէ ընկեցէք զիս ի պատրիարքական աթոռոյս, եւ զայլ ոք կարգեցէք եւ նա կատարեսցէ զինչպիտեալս սրտի ձերոյ»: Ի լսելն զայս իշխանապետացն մերոց, սկսան վերստին սուգ գրեւուլ եւ արտմել, զի ոչ յաղողեցաւ նոցա տեսանել ղկատարութիւն սաստուածային պատուիրանին, այսինքն Հոգեւոր սիրոյ եւ միաբանութեան ազգիս, եւ զօր ամենայն Զանային եւ ինչորէին յԱստուծոյ առաջնորդել եւ ցուցանել նոցա զօրութեան եւ զպիտանին, որ Հաճոյ իցէ բարեբար կամաց իւրոց:

Հայէթ էֆէնտի, սիրելի յայս արքայի եւ կործանիչ տանն Տիգղանց, ի դեսպանութեան իւրում ի Փարիզ գտանէ զՄեսրոփ վարդապետ Աղայրարդեան իբր թարգման եւ ուսուցիչ: Այժմ իշխանապետք մեր յուսահատեալք ոչ կարէին գտանել ղիս Հնարից Հաճեցուցանել զՊօղոս Պատրիարքն փասն խնդրողն այնոցիկ: Ձմտաւ անեալ Հայր Մեսրոփը զճանօթութիւն իւր առ Հայէթ էֆէնտի, զնայ առ նա ի պիւրի միում եւ գտեալ ընդունելութիւն եւ պատիւ ի նմանէ, խօսակցի ընդ նմա բազմօք փասն գործոյն միաբանութեան եւ փասն խնդրոցն այնոցիկ որ խոչընդոտ լինին ի զլուս հանելոյ դիրս միաբանութեան: Խնդրէ ի նմանէ Հրամանաւ արքայի բռնադատել զՊատրիարքն կամայ սկսմայ յրեղունելութիւն խնդրոյն այնորիկ: Ընկալեալ Հայէթ էֆէնտի զխնդիր նորուն եւ յաջորդ աւուրն խօսակցեալ ընդ արքայի եւ Հաճեցուցեալ զնա, արքունի Հրովարտակ անդառնալի Հրամանաւ զայ առ Պօղոս Պատրիարքն բառնալ զնորանն Լեւոնի եւ Ժողովոյն Քաղկեդոնի, եւս եւ դանումն ԅովհաննիս Որոտնեցւոյն, Գրիգորի եւ Մովսէսի Տաթեւացեաց, եւ ի գործ դնել զվերջին օժման խորհուրդն ի պէտս Ժանր Հիւանդաց, զի այսոքիկ, ասէ ի Հրովարտակին, չեն Հաւատոց ձերոց Հակառակք, այլ ընդունելիք եւ պաշտելիք:

Եւ այս Հրովարտակ եկն յաւուր մեծի Զորեքչարաթի Ս. Զատիկին, զոր ինթերքեալ Պատրիարքին իսկոյն աղղ արար եւ կոչեաց ղիշխանաւորս զամենեւին ի Պատրիարքարանն եւ Հաճութեամբ ժողովոյն գրեաց առ ամենայն եկեղեցիս յատուկ զրոյ գլխաման սատակի չիլխատակել ի պատարագի զանուանս ԅովհաննիս Որոտնեցւոյն եւ Գրիգորի եւ Մովսէսի Տաթեւացեաց: Եւ այս բարձրման անուանից նոցին սկիզբն եղեւ ի զերեկեան պատարաւի Աւագ Էնիկարաթի աւուրն Զատիկին ի Մարտի 29 յամի Տեառն 1820, եւ յայնմհետէ մեաց ալն անխափան յամենայն եկեղեցիս Կ. Պոլսոյ, եւ ի յաջորդ ամի բարձաւ եւ յօրացոյցն որ տպագրի ի Կ. Պոլսի. եւ թէպէտ մերթ ընդ մերթ եղեւ յիշատակութիւն անուանից նոցին յոմանս յեկեղեցեաց, այլ պատիժք աքսորանալ ըլլալովին վերջացուցին ահարեկս առնելով զբաճանայս եւ զսարկաւաղունս զամենեւին:

Եւ եղեւ յառաջում աւուր Ուրբաթու յետ Ս. Զատիկին արար Պօղոս Պատրիարք ժողով իշխանապետաց ազգիս եւ ի ժողովին աշխիկ արար ատենաբանութիւն իմն, սքանչելի, եւ Հաճեցոյց զամենեւին ղեղեցիկ խորհրդով չըն-

դռնել յանուանէ զԺողովն Քաղկեդոնի, զի անուն, ասէ, խրտեցուցանէ զլսելիս հասարակութեան, որովհետեւ չեն սովորեալք այնու անուամբ ընդունել զԺողով սրբազան հարց. ուստի առանց տալոյ զանունն լաւ է ընդունել զիրն, եւ այնու ընդունել զամենայն Ժողովս սրբազան հարց եկեղեցւոյ: Եւ հաւանեալք ամենեցուն ընդ այս, զրեցան ի վերջոյ սահմանադրութեանն այն երեքին խնդիրք այսպէս. «Առ ի բառնայոյ զգալթաղութիւն եւ գերկպառակութիւն ազդիս արժան համարեցաք նախ՝ ոչ երգել զժողովն Լեւոնի եւ Ժողովոյն Քաղկեդոնի յեկեղեցական պաշտամունս մեր, ի շարականէ եւ ի ժեռնադրութենէ զրոցն բառնալով: Երկրորդ՝ ոչ յիշել ի պատարապի զանուանս Յովհաննու Արտոնեցւոյն եւ Գրիգորի եւ Մովսէսի Տաթեւացեաց: Երրորդ՝ որեւիցէ բան, որ վասն հաւատոյ պարունակեալ յամենայն Ժողովս եւ ի սուրբ հարցս, եթէ դոցին համաձայն երկց սուրբ Ժողովոցս, զոր տօնեմք, որք են՝ առաջին Ժողովն Նիկիոյ 318 հայրապետաց, առաջին Ժողովն Կ. Պոլսի 150 հայրապետաց, առաջին Ժողովն Նիքեսոսի 200 հայրապետաց, միշտ ընդունելիք են եւ նոցին ուղղափառութեանն երգակցիմք: Զորրորդ՝ առ ի անխախտ պահել միշտ զամենայն վերոյգրեալս մի ըստ միոջէ, ըստ վարդապետութեան Սուրբ Եկեղեցւոյս մերոյ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին եւ Սրբոյն Ներսէսի Շնորհալսոյն եւ զայլ ամենայն վարդապետութիւնս նոցին ամբողջ եւ անպակաս խոստովանիմք, եւ այնպէս ճանաչեմք եւ ընդունիմք մեք ամենեքին ի միոյ սուրբ աւագանէ ծնեալ լուսաւորչազաւակ հայագիի հայրապետք»: Այս ամենայն բան վասն սիրոյ եւ խաղաղութեան կարգեալ սահմանեցաւ խորհրդով եւ հաւանութեամբ համայն ազդիս եկեղեցականաց որ ի Կ. Պոլսի, եւ յոչնախումբ սիրայորդոր սինհոդոսի իրաւունս դտեալ մճռեցաւ, յորս գումարեալ էին այսոքիկ. աստուածաբեալ Կիրակոս Սրբազան, Կաթուղիկոս Տանն Կիլիկիոյ, Պօղոս Պատրիարքն Կ. Պոլսոյ, արքեպիսկոպոսունք եւ զործակալք տիեզերական Ս. Աթոռոցն Էլմիածնի եւ Երուսաղէմի, եւս եւ այլ եպիսկոպոսք, վարդապետք, բոլոր եկեղեցեաց քահանայք, իշխանապետք եւ ամենայն արհեստաւորաց գլխաւորք: Այսոքիկ ամենեքին միաբան հաճութեամբ ընկալեալ՝ իւրաքանչիւր ոք ստորագրութեամբ կնքեցին զարձանագրութիւնն, այն է՝ այսր ամենայնի հաստատութեան մահաչէրն, որոյ իսկն է ի պահեստի ի Պատրիարքարանին, եւ օրինակեալ անտի եղաւ եւս ի կրկին զպրութեան ի դիւանի Պատրիարքարանին եւ ի զբառան ազդիս Մայր Դպրատան. եւ այն իսկ նոյն օրինակ ըստ ամենայնի զպաշտութեամբ տպեցաւ եւ իւրաքանչիւր տպագրոցն ի ճակատն պատրիարքական կնքոյ կնքեցաւ ի նշան հարազատ նոյնութեան ընդ իսկ զազափաբին, եւ անունն եղաւ «Հրաւէր Սիրոյ» եւ սիրեցաւ ընդ ամենայն սուղիս ի դիտութիւն եւ ի զործագրութիւն ազդիս եւ ի յայտարարութիւն ուղղափառութեան Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյս, զոր յամենեքեանեալ Սուրբ Լուսաւորչէն մերմէ եւ ի նորին շառաւիղաց սրբազան հարցն մերոց վարդապետութեանց աւանդեալ պահեմք անխախտ:

Մ Ա Ս Ն Ը

Տեսին Արքայեանք թէ ստորագրութիւնք Ժողովին ի Հայոց ի վճար առաջարկեալ խնդրոց իւրեանց, խորհուրդ կալեալ յինքեանս հաստատեցին՝ զի եթէ Հրաւիրեցան, մի եկեցանք յեկեղեցիս մեր, եւ պատասխանի տացենք էւս մերովք ինչ վճարի միաբանութիւնս հօթնեղութեմք վարդապետք, եւ Ժողովողովք սակաւութեմ, մինչ աւելի կան քան զվաթսուն կարգաւորք եւ զհօթն

Հազար տունն աշխարհականաց. նախ զնոսս բերել փոյթ կալլիք, մեք պատրաստ եմք եւ ի զալստեան նոցին զամբ անխափան» :

Արդ ի լրանալ ստորագրութեան աղղին, առին իշխանք մեր զայն բազմակնիք Թուղթ եւ տարեալ ցուցին նախարարացն արքունի, թէ «սահմանափակեմք եւ փոքունք աղղիս հաճեալ ստորագրեցին այսմ, եւ չունիմք յայնմ հետէ խոչ եւ խուժ խափանարար նոցա առ մեզ գալիստեան» : Կոչեաց Հալէթ էֆէնտի զՀայր Մեսրոփը : Պատասխանեաց Հ. Մեսրոփը թէ ոչ : Զոր իբրեւ յայտարարին արքայի, հլ հրաման դալ յեկեղեցիս մեր վարդապետացն այնոցիկ : Տեսին Արքայեանք թէ այլեւ ոչ կարեն խարել ճշմարտութեամբ զիշխանս մեր, եւ շարժառիթ ստիպող բռնապետէ, յանձն առին զալ : Բայց խնդրեցին զի յառաջնում աւուր զալստեան իւրեանց լիցի ձեռնադրութիւն եւ հրապարակաւ բարձրի նդովք Լեւոնի Հայրապետին եւ ընդհանուր ժողովոյն Քաղկեդոնի : Վասնորոյ 1820 ի 18 Ապրիլի, յաւուր Միաշարժութեւ յերրորդում Կերակէի Զատիկին, յաւերժական յիշատակաց արժանաւոր հանդէս յարգարեցաւ մեծապայելուչ հանդերձանօք ի Գում Գարու ի նորաչէն Պաղչէ ժամն, որ է ի Հիւսիսակողմն Սուրբ Աստուածածնի Մայր Եկեղեցւոյն : Բազմաթողով եւ յողանալուամբ էր յայս եկեղեցի հաւաքումն միաբանեալ բազմութեան Հայոց եւ Արքայեանց : Յայնմ զիշխի էին յենի Գարու ի ծովեղբերայ տան Աղնաւորեան Կարապետ աղայի յԱրքայեան կրօնաւորաց Հ. Մեսրոփը, Հ. Թովմաս, Հ. Թադէոս, Հ. Գրիգոր, Հ. Սերոփէ (զի Հ. Քերովրէ Աղնաւորեան աւուրք ինչ յառաջ նաւարկեալ էր ի Վենետիկ) , եւ ի Կ. Պոլիս քահանայացեալ Սահակ եւ Պողոս վարդապետք : Եւ ընդ առաւօտուն դացին ի Պատրիարքարան եւ իւրաքանչիւրն զպեցան վեղար եւ փիլոն, ըստ տարազու Հայ վարդապետաց : Մինչ զարական հարցին երգէին, ընդ առաջ անկեալ նոցա վէթին եւ Տէր Մեսրոփն եւ Գրիգոր ճարտարապետ եւ Աղնաւորեան Կարապետ, մուծին յեկեղեցիս, ուր ի վերայ աթոռոյն իւրոյ բազմեալ էր Պատրիարքն զաւագան ի ձեռն ունելով, եւ ի զասի անդ կանգնեցան : Յերեւելի ժողովրդոց նոցա կային անդ Մաթոս աղա եւ Նազարէթ աղա, նաեւ բազումք ի հասարակաց . եւ Եփեսեան պարոն Յովհաննէս մի ի նոցունց հաղորդեցաւ յայն օր մարմնոյ եւ արեան Փրկչին : Իսկ ի Հայոց երեւելեաց բազումք էին եւ ժողովուրդք անթիւ . բայց բազմաժանոթքն էին Գրիգոր ճարտարապետ, Երկանեան հաճի Յովհաննէս, Ծանիկ, Պէղճեան Յարութիւն, Կարնեցի Յակոբ եւ Աղնաւորեան Կարապետ : Ի հանդիսին Պատրիարքն ատենարանեաց զեղեցիկ վարդապետութեամբ, եւ ի նմին առաւօտուն կատարեաց զկոյումն երկուց սարկաւազաց, եւ ոչ ընթերցաւ ըդ նդովսն եւ յետոյ պատարագեաց ինքն եւ զնոսա ձեռնադրեաց ի կուսակրօն քահանայ եւ անուն նոցա եղ Թադէոս եւ Բարթողիմէոս : Եւ Հ. Մեսրոփն ընթերցաւ զաւետարանն հանգամանկին : Յետ արձակման եկեղեցւոյն, ելին ամենայն իշխանք մեր առ Պատրիարքն, եւ զամենայն վարդապետսն տարան առ նա, ուր զառաջինն տեսաւորեցան ընդ Պատրիարքին եւ սիրալիբ բանիւր խօսեցան : Յետ բազում բանից ստիպեաց Պատրիարքն զի զհարա Արքայեան առ իւր պահեցէ, «քանզի յատուկ սենեակս պատրաստեալ եմ» ասէ . այլ իշխանք մեր ոչ թողին անդ մնալ, այլ առին իւրաքանչիւր ի նոցանէ զվարդապետսն . Հաճի Զէյնի՛ զՀ. Մեսրոփը, Ծանիկ աղա՛ զՀ. Թովմաս եւ զՀ. Թադէոս, Գրիգոր ճարտարապետ՛ զՀ. Գրիգոր եւ Պողոս Վարդապետ, Յարութիւն աղա՛ զՀ. Սերոփէ եւ Յակոբ աղա՛ զՍահակ Վարդապետ, եւ տարան ի տունս իւրեանց եւ պահէին եւ պատուամեծար յարգանօք առնէին ընդունելութիւնս . ինքեանք զամենայն զգգեստս նոցա արարին, նաեւ զվեղար եւ զփիլոն : Ի հան-

դիպակաց Կիւրակէն, որ էր Տօն Երեւման Սուրբ Խաչին, Պատրիարքն եւ ամենայն Հարճ Արքայեանք զնացին ի Գուրու Ձէյմէ յեկեղեցին: Յետոյ Հրաւիրեցան ի տուն Հաճի Ձէյլպի Յովհաննէս ամիրային: Ի 12 Յունիսի, քանզի տօն էր Գիւտ Նշխարաց Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, Պատրիարքն էր յեկեղեցին Ղալաթիու, յորում աւուր Շ. Գրիգոր մատոյց անդ զսուրբ պատարաւն: Ի միւսում աւուր ի Միաշարաթուն, Շ. Մեսրոփ մատոյց զպատարադ ի Գուրու Ձէյմէ եկեղեցին մեծաշուք հանդիսիւ: Անդ էին Մաթոս աղա եւ Նալարէթ աղա եւ բազումք ի մերոց իշխանաց եւ անդ ատենաբանեաց Շ. Սերոփրէ զճառ սիրոյ. եւ յետ արձակման եկեղեցւոյն Հրաւիրեցան ի հացկերոյթ յայդի Հաճի Ձէյլպիին: Եւ ի 20 Յունիսի ի տօնի Գիւտի Տփոյ Ս. Աստուածածնի, Հրաւիրեցան Հարճ Արքայեանք յեկեղեցին որ ի Նոր Գիւղն ի Նեղունցն Կ. Պոլսոյ. անդ էին եւ Աստուածատուր, Երեմիա եւ Դիոնիսիոս եպիսկոպոսունք: Եւ տարաւ դամենեան զնոսա Մաթոս աղա ի Թարապիա ի մեծաշէն զուարճալի ծովեղերեայ ամարանոց իւր եւ զաւուրս երիւս արար ընդունելութիւն անդանոր: Գնացին եւ ի Սամաթիա ի Ս. Գէորդ եկեղեցին, եւ ի Պալաթ ի Ս. Հրէշտակապետ եկեղեցին եւ մատուցին պատարաւս: Կոչեցան եւ ի Խասգիւղ, ուր Շ. Մեսրոփր ետ զբարոյն եւ Շ. Սերոփր նուիրեաց զընծայն խորհրդական, եւ ի տունս աղա Պողոսի Մարգարեան եւ Կէլկէլեան Պօղոս աղայի Հրաւիրեցան ի կոչունս: Այլ մեծ էր խրախճան խնճոյիցն որ եղեւ ի տան Բարաջահայ Արրահամ աղայի, եւ ընդունելութիւն բաղձահարկի: Յաւուրս յայտոսիկ Պօղոս Պատրիարք համահաճութեամբ իշխանաց ազդիս զրեալ զայս ամենայն անցս պատմարանօրէն եւ ստորագրութեամբ ամենեցուն կնքեալ առաքեաց ի Ս. Էջմիածին, առ Սրբազան Կաթողիկոսն ի ձեռն վէճիլ Յակոբոս Վարդապետին, յորում եւ խնդրէին ի վեհապետէն զհաճութիւն եւ զհաւանութիւն յաղաղս այնր ամենայնի որք եղեն առտ ի Կ. Պոլիս, եւ զբարբեր վէճիլ Յակոբոս Վարդապետն խնդրէին ձեռնադրել եպիսկոպոս եւ օրհնառաք կոնդակաւ իւրով առաքել ի Կ. Պոլիս:

ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԵՊՍ. ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆՑ

(Ետք. 2)